

Az Országos Széchényi Könyvtár könyvkatalógusainak retrospektív konverziója

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az Országos Széchényi Könyvtár alapításának, fennállásának 200 éves évfordulója és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének idei vándorgyűlése alkalmából – amely ezen évfordulóval kapcsolatos – megadott, hogy szakmánk szempontjából elsőrendű témáról, a nemzeti könyvtár retrospektív konverziós programjáról beszélhettek Önöknek.

Erről a témáról eddig több alkalommal volt módomban szót ejteni és írni – néhány esetben éppen a Magyar Könyvtárosok Egyesületének jóvoltából. Pontosabban szólva beszéltünk és írtunk erről a témáról kollégáimmal együtt, más könyvtárak szakértőivel külön-külön és közösen.

Jól emlékszem a kilencvenes évek elején tett kísérleteinkre. Az akkor már bőségesen rendelkezésre álló nemzetközi szakirodalom tanulmányozására, különböző felmérésekre, külföldi cégekkel folytatott tárgyalásokra, költségbecslésekre, szóban elmondott és írásban rögzített tervekre. Bárki olvashatja, és bizonyára sokan olvasták is a megjelent publikációkat. Azóta közel tizenöt esztendő telt el, megkezdődtek a retrokonverziós munkálatok különböző hazai könyvtárakban. Annak idején mintegy 400 ezer forintra becsültük az OSZK könyvkatalógusainak retrokonverziós költségeit egy külföldi cég bevonásával. Volt azután világbanki előkészület, japán segély és sok minden más, szakmai, gazdasági érvek hangsúlyozása. Bár számunkra akkor is nyilvánvaló volt, hogy az egész magyar könyvtári rendszer szempontjából eredményesebb, hasznosabb lett volna a nemzeti könyvtárral kezdeni a programot, erre összpontosítani a forrásokat annak tudatában, hogy az eredmények felhasználása sokszorosan megtérül, hiszen azokat bármely más könyvtár hasznosíthatja. Ennek ellenére nem történtek döntő lépések, nem következett be a **nagy áttörés**. A nemzeti könyvtár katalógusainak retrokonverziója mindez ideig nem indulhatott el. Kérdezhetjük, miért nem? Talán azért, mert 10–12 évvel ezelőtt is túlságosan nagyok, drágának tűnt, és mint oly sok *nagyberuházás*, nem akadt komoly támogatóra. A rendelkezésre álló források rendre elaprózódtak.

De még most sem késő!

Mit is jelent a cédulakatalógusok retrospektív konverziója a nemzet könyvtára esetében? Egyszerűen megfogalmazva azt, hogy minden, a tulajdonában, állományában lévő dokumentumról a világhálón elérhető információ – szakmai kifejezéssel leírás, katalógusadat – készül, azaz elektronikus úton vétetik számba, válik hozzáférhetővé a nemzet majdnem teljes írásos, nyomtatásban megjelent dokumentumterméséről szóló információ.

Az OSZK-nak nem az első, de remélem az utolsó próbálkozása volt e feladat megfogalmazására a 2001-ben, a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztosságához benyújtott pályázata.

A múlt év június 29-én benyújtott pályázatban egy szakértő csapat arra vállalkozott, hogy elvégzi mindazon elemzéseket, kutatásokat, idő- és költségbecsléseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a nemzeti kulturális örökség részét képező valamennyi hazai megjelenésű könyv szabványos bibliográfiai és katalógusadatai on-line adatbázisban, szabványos MARC – esetünkben HUNMARC – rekordcsere-formátumban álljanak rendelkezésre mind a magyarországi, mind a nemzetközi könyvtári közösség számára. A kutatási pályázat eredménye egy mindenre kiterjedő megvalósíthatósági tanulmány elkészítése volt. A pályázati tanulmányt a csapat fél év alatt sikeresen elkészítette, és határidőre, ez év március 30-ára a Kormánybiztosság elé terjesztette, amely azt elfogadta.

Néhány tömören megfogalmazott pontban szeretném most Önökkel ismertetni, mely területekre terjedt ki a tanulmány, milyen következtetéseket vontunk le, hogyan látjuk megvalósíthatónak magát a munkát.

* * *

A pályamű első két fejezete a kutatás célját, valamint a retrospektív konverzió fogalmát és kialakulását írja le. Most csupán annyit érdemes megemlíteni, hogy a célkitűzés kis mértékben módosult, amennyiben a kivitelezhetőség nemcsak a Magyarországon 1976 előtt megjelent könyvek katalógusadatainak konverziójára vonatkozik, hanem kiterjed az OSZK külföldi könyvállományára is.

A harmadik fejezetben a retrospektív konverzió szükségességét elemeztük, először általában, másodsor speciálisan a nemzeti könyvtár esetében. E fejezetekből idézek néhány alapvető megállapítást:

- A teljes konverzió révén megszűnik a manuális és a gépi rendszerek kettőssége, egyetlen integrált rendszerbe kerülnek a bibliográfiai, kölcsönzési, gyarapítási adatok, felhasználhatók a könyvtár minden érdemi funkciójára, ezáltal nincs szükség külön nyilvántartásokban való kezelésükre, nem kell több rendszer fenntartási költségeit viselni, és ki lehet használni az infrastruktúrára fordított befektetéseket.
- Az OSZK-nak mint nemzeti bibliográfiai központnak nemcsak a hiteles katalógusadatokat, hanem az egységesített besorolási adatok állományait (személy-, testületi és földrajzi neveket, művek címeit), az ún. authority fájlokat is létre kell hoznia és hozzáférhetővé kell tennie a konverzió során.
- Előnyös adottság a konverzió szempontjából, hogy az OSZK a közelmúltban fejezte be a könyvek törzsgyűjteményének állományrevízióját, kézbe véve egymillió hétszázezer kötetet, összevetve a példányadatokat a helyrajzi katalógus adataival. Pontos és hiánytalan nyilvántartással rendelkezik tehát tényleges állományáról.
- Szintén komoly érv a retrokonverzió megkezdésére és gyors lebonyolítására, hogy az OSZK 2002-től felelős gondozója a MOKKA-nak, a Magyar Országos Közös Katalógusnak. A retrokonverzió során létrehozott rekordok automatikusan beépülnek a MOKKA adatbázisába, így valamennyi felhasz-

náló számára ugrásszerűen megnő a rendelkezésre álló rekordállomány és annak a valószínűsége, hogy a birtokukban lévő művek tételeit megtalálják, hasznosíthatják.

A tanulmány negyedik, igencsak terjedelmes fejezetében a ma ismeretes és a megvalósítás szempontjából megfontolandó konverziós módszereket elemeztük, előnyeiket és hátrányaikat egyaránt, hogy mérlegeljük a lehetséges kombinációkat az OSZK adottságainak ismeretében.

Foglalkoztunk a nagy, külföldön létrehozott adatbázisokban meglévő tételek átvételével. Ez egyrészt a hungarikaanyag hiányossága, másrészt a nyelvi pontatlanságok miatt nem tűnik járható útnak. Ellene szól az is, hogy minden egyes rekord honosításra, kiegészítésre szorul.

Szóba került a közvetlen adatbevitel, azaz a meglévő cédulakatalógusok tételeinek begépelése az adott rendszer – jelenleg az AMICUS – katalógus moduljába. Ez a módszer biztosan alkalmazható a teljes állományra, a könyvtár hagyományait leginkább megőrző eredmény jön létre, és a munka során mód van az adatok egységsítésére. Egyaránt megfontolható saját erőforrások koncentrációja és külső cég bevonása. A pusztán saját lebonyolítás egyetlen és elvben legnagyobb előnye, hogy a könyvtár maximálisan ellenőrzi és kézben tartja a teljes folyamatot, sőt pénzügyi kötelezettséget sem kell vállalnia egy külső cég felé. Az integrált rendszerbe való közvetlen bevitel növeli az adatok integritásának esélyét. Számolni kell azonban a nagyon is reális hátrányokkal. Hogy csak néhányat említsünk: nincs kellő tapasztalat, létszám, hely, eszközpark ilyen nagy munka belátható időn belüli elvégzéséhez. A lassan csordogáló támogatás a munka elhúzódásához, rosszabb esetben csendes elhalásához vezet.

Külső cég megbízásánál mindenképpen előny, hogy érvényesülnek a professzionális cég eddig felhalmozott tapasztalatai. A megbízónak – az OSZK-nak – *csak* a szervezésre, a kapcsolattartásra, a minőség ellenőrzésére kell összpontosítania. A több műszakos munka, a szerződési és fizetési kötelezettség szavatolja a viszonylagosan gyors eredményt. Ugyanakkor garantálni kell a tökéletes kommunikációt megbízó és megbízott között, a határidők kölcsönös betartását.

Elemeztük a cédulák adattartalmának automatikus felismertetésével járó előnyöket és hátrányokat, aminek rövid summázata, hogy csak korlátozottan, igen jó minőségű, egységes szerkezetű és éles betűképű cédulák esetén alkalmazható.

Leírtuk azt a megoldást, amelynél a cédulákat képként digitalizálják, majd a képeket kiválasztott adatok alapján megfelelő keresőszoftverrel hozzáférhetővé teszik az interneten. Kétségtelenül gyors eljárás, de az ilyen katalógusképek nem válnak a könyvtár integrált rendszerének rekordjaivá, más könyvtárak nem vehetik át, nem tölthetik le a tételeket. Valódi retrokonverzió, nemzeti könyvtárról lévén szó, nem valósítható meg ezen a módon.

A tényleges rekatalógizálás, azaz az állomány egységeinek egyenkénti kézbevétele és adataik újbóli bevitel a rendszerbe – bár a minőség szempontjából ez eredményezne csak tökéletes megoldást – milliós könyvállomány esetén az idő- és pénzigény miatt gyakorlatilag nem jön szóba.

A megvalósíthatósági tanulmány ötödik fejezete a retrospektív konverzió tervezésének lépéseit taglalja, melynek során le kell írni a ténylegesen elérendő cé-

lokot, meg kell állapítani a prioritásokat, és fel kell becsülni, sőt le is kell írni a vállalható kompromisszumokat, például hogy mely dokumentumtípussal és mely állományrészekkel kezdjük a munkát, megelégszünk-e a jelenleg rendelkezésre álló katalógusadatokkal, és későbbre halasztjuk-e a bibliográfiai szempontból lényeges finomításokat. Erre még vissza fogok térni. Más, ugyancsak lényeges kérdések: fontosnak ítéljük a besorolási adatok egységességének megvalósítását, de az első lépésben nem kap ilyen prioritást az összes állományadat, a valamennyi létező példány raktári jelzetének rögzítése. Magyarán: a tényleges konverziót egy teljes konverzió részeként fogalmazzuk-e meg.

Ebben a fejezetben kitértünk a konverzió alapjául szolgáló nyilvántartások megválasztásának fontosságára. A nagykönyvtárak katalógusai általában szövevényes hálózatot alkotnak, amelyek együttesen alkalmasak a különböző olvasói, illetve könyvtárosi kérdések megválaszolására. Bizonyos, hogy a konverziót a teljesség igényével csak több nyilvántartás együttes használatával hajthatjuk végre. Elengedhetetlen azonban, hogy a konverzió alapjául a számba jövők közül ki tudjunk jelölni egy elsődleges forrást, amely viszonylag jó állapotban van, elegendő adatot tartalmaz ahhoz, hogy a leírt dokumentumok egyértelműen azonosíthatók legyenek. Döntésunktől függően változik a kiegészítő források köre, az alkalmazott módszer, a költségek, az eredmény minősége és a munka várható időtartama.

Az OSZK esetében tudjuk, hogy körülbelül 180 nyilvántartás létezik, amelyek különböző időszakokban készültek többféle dokumentumtípus adatainak leírására, más és más elvek szerint, eltérő technikai kivitelben, a kézirástól kezdve a lézernyomtatóval előállított katalóguscédulákig. Az adatok pontossága is nyilvántartásonként változik. Gondos mérlegelés alapján tettünk javaslatot – a könyvek esetében – a sikerrel kecsegtető megoldásra.

A különböző rekordformátumok közül a HUNMARC-ot választjuk, a karakterkészletek közül az ANSEL-t.

A tervezés egyik legfontosabb része a költségek kalkulációja: a kiválasztott, az adott célra felállított és kizárólag ezzel foglalkozó konverziós csapat bérétől kezdve a szükséges eszközbeszerzéseket, az anyagköltségektől a fenntartási kiadásokig. Meg kell becsülni a telekommunikációs díjakat és a versenykiírás alapján megválasztott külső cég számára fizetendő összeget. A konverzióban részt vevők munkáját megfelelő szerződésekkel kell szabályozni. A pontos feladatleírásra, a minőségi követelményekre, az ellenőrzés módszereire, az elfogadható hibaszázaléokra és a határidőkre egyaránt kiterjedő jó szerződés a sikeres munka garanciája.

A tanulmány hatodik fejezetében aprólékosan számba vettük az OSZK adatforrásait, az idők során alkalmazott szabályzatokat, és elemeztük használhatóságukat, jellemzőiket. Összesen 45 forrást regisztráltunk, amelyek valamilyen mértékben a konverzió forrásai lehetnek, illetve lesznek, és megállapítottuk, hogy a törzsgyűjteményt képező 1712 és 1976 között megjelent hazai, illetve 1601 és 1987 között megjelent külföldi könyv- és könyvjellegű állományt nyilvántartó vagy leíró adatforrások 18 dokumentumtípusra terjednek ki. Felmértük minden forrás tételszámát, adattartalmát, állapotát, minőségét, teljességét, másolhatóságát, szkennelhetőségét, szállíthatóságát, vagyis azt, hogy a könyvtár normális működését gátolja-e az a körülmény, hogy a katalógust – vagy annak egy részét – időlegesen kivonjuk az olvasói, szolgáltatói forgalomból.

Minden, korábban felsorolt szempontot figyelembe véve arra a következtetésre jutottunk, hogy a számrendes, raktári jelzetek szerint rendezett cédula alapnyilvántartásban hazai megjelenésű könyvek esetében 1976-ig, külföldi könyvek esetében 1987-ig hiánytalanul vannak meg a konverzió szempontjából számba jövő könyvek leírásai, ám ez nem feltétlenül igaz az olvasói katalógusokra. Ha ezt választjuk a konverzió alapjául, mintegy 840 ezer mű leírásának adatbázisba vitelével kell számolni.

A hetedik fejezetben valamennyi, az előbbieken felsorolt konverziós eljárás hasznosíthatóságának vizsgálati eredményeit írtuk le a szükséges gazdaságossági számításokkal egyetemben.

Bár az előzetes tervezés idején meg voltunk győződve arról, hogy ha az első, alapvető adatbevitel házon kívül, külső cég igénybevételével történik, a forrást mindenképpen le kell másolni. A tanulmány elkészítéséhez szükséges előmunkálatok és kísérletek azonban meggyőztek bennünket arról, hogy a másolás időigénye gátolná a gyors lebonyolítást, költségei pedig növelnék a kiadásokat. Felkészültünk arra a megoldásra, hogy egy olyan nyilvántartást, amely alapvető ugyan az OSZK számára, de tartalmát tekintve nem pótolhatatlan, az adatbevitel vagy a szkennelés idejére rendszeresen egy külső céghez kell szállítani, és meg kell szervezni a hiánytalan átadást és visszaszállítást.

Ugyanígy meg voltunk győződve arról, hogy kizárólag a Magyarországon megjelent könyvek katalógusának konverziójával foglalkozunk a pályázatban. Az előkészítő munka során azonban azt kellett tapasztalnunk, hogy a források szétválogatása magyar és nem magyar megjelenésű művekre több gondot okoz, mint a kétféle megjelenés egységes, együttes kezelése. Az is bizonyítást nyert, hogy a nemzeti könyvtár speciális gyűjtőköri sajátosságaiból adódóan a külföldön megjelent és az állományba került könyvek 60–70%-a úgynevezett hungarikum, és ezek korai rekordjainak feltalálása külföldön épített adatbázisokban elenyésző. A rekordátvétel tehát egyrészt nem lehetséges, másrészt ha lehetséges is – akár hungarikumokról van szó, akár nem –, kiválogatásuk, megkeresésük más adatbázisokban, majd átvételük és honosításuk sokkal időigényesebb a katalóguscédulákról történő adatok rögzítésénél.

Elemeztük a leírások szerkezetét, azok eltéréseit, a besorolási adatok megválasztásának és feltüntetésének gyakorlati megoldásait. Ennek során megállapítottuk, hogy a helyrajzi alapnyilvántartás időben egymás után, folyamatos számszabályzatban tartalmazza a cédulákat, így az egykori szabályzatok ismeretében az eltérések felismerhetők és leírhatók, a konverzióhoz a tipikus esetek felismerésére és megoldására alapvetően jó szabályzat dolgozható ki. A besorolási adatfájlok részben előre elkészíthetők, részben a konverzióval együtt, annak során bővíthetők.

Számításokat végeztünk: mennyi idő alatt, hány munkatárssal lehetne megoldani a házilag, OSZK-n belüli adatrögzítést. A példatárakat és a szabályzatokat összeállító szakértők tapasztalatai és kísérletei alapján egyértelművé vált az a vélemény, hogy házilag adatbevitel esetén egy óra alatt átlagosan 4 cédula adatainak HUNMARC-ban való rögzítését lehet elvégezteni, ha azt nem előzi meg szkennelés és nem lehet nagyméretű 17"-os vagy 21"-os osztott képernyőn megjeleníteni a szkennelt cédulákat a kitöltésre váró adatlappal együtt. Ilyen sebes-

séggel a munka 20 munkatárssal számolva több mint 8 évet venne igénybe. Ugyanez váltott műszakban 40 ember esetén több mint 4 évig tartana és csupán az adatrögzítés – 2001-es bérekkel számolva – 320 millió forintot tenne ki. Ezek mellett szükség lenne még a magasabban kvalifikált irányító munkatársak, a besorolási adatokat kezelők, ellenőrzők és javítók, a példányadatokat és a szakjelzeteket különböző források alapján a rekordokhoz adó munkatársak és egy fő fejlesztő-programozó, összesen 7 munkatárs folyamatos munkájára, ami újabb 130 millió forintot jelentene, nem beszélve a 20 hálózatba kapcsolt munkaállomás felállításáról, elhelyezéséről, működtetéséről. Az összes költség – 4 évvel számolva – mintegy 750 milliót forintot tenne ki, feltéve, hogy meg tudunk birkózni egy 40 fős profi, alapvető könyvtárosi ismereteket elsajátító és nyelvtudással is bíró adatrögzítő csapat verbuválásával. A betanítási idővel és annak költségeivel nem is számoltunk.

Valamennyi szóba jövő forrásról másolatokat készítettünk, és ezeket átadtuk egy retrospektív konverzióra szakosodott külső cégnek, amely a másolatokat szkennelte. A másolatokról készített digitalizált képek – a katalóguscédulák eltérő színe és az általában rosszul felismerhető íráskép – lehangoló eredményt nyújtottak, azaz kiderült, hogy a másolatok nem alkalmasak szkennelésre.

Ugyanezen források eredetijét is átadtuk egy második próbálkozásra, amely, bár jobb eredménnyel járt, még mindig nem bizonyult alkalmasnak digitalizált leírások létrehozásához. Egyetlen olyan forrást találtunk, amely egyértelműen kielégítő eredménnyel járt, ez megint csak a helyrajzi cédula-alapnyilvántartás volt, mivel ez fehér háttéren fekete betűképet tartalmaz. Le kellett azonban szögezni, hogy a szkennelés eredményeként kapott cédulaképek nem alkalmasak automatikus adatfelismerésre – ahogyan azt korábban feltételezni lehetett –, csupán arra, hogy ezekből megosztott, nagyméretű képernyőkön az adatrögzítésre létrehozott adatlapra lehessen rögzíteni a szabályzatok alapján minősített adatsoportok adatelemeit.

Kísérleteket végeztünk külső céggel történő együttműködésre. Véleményünk szerint ez a módszer hozza a leggyorsabb és a legkevesebb hibát eredményező megoldást, ha a két fél – a megrendelő könyvtár és a vállalkozó külső cég – kapcsolattartása jól szervezett, a megrendelő a lehető legrészletesebben fogalmazza meg igényeit, elkészíti a katalóguscédulákon szereplő, a mindenkor érvényes szabályzatoknak és gyakorlatnak megfelelő adatelemek specifikációját, részletes szabályzatot dolgoz ki ezek felismerhetőségére, és példátartat készít a gyakorlati munkához a leginkább tipikus esetekről.

A tanulmány nyolcadik fejezete a HUNMARC rekordszerkezetre való konverztálás feltételeit írta le szkennelés, közvetlen rögzítés házilagos adatbevitellel, illetve külső cég által speciális adatbázisban történő rögzítés esetén. Ez utóbbi bizonyult a leginkább eredményesen megvalósíthatónak.

A kilencedik fejezetben alaposan taglaltuk a besorolási adatfájlok létrehozásának kérdését.

A tizedik fejezetben a rekordkapcsolatok adatbázison belüli létrehozásának módzatait többkötetes, illetve sorozatba tartozó könyvek esetén.

A tanulmány tizenegyedik fejezete tartalmazta a részletes mennyiségi és költségelemzéseket. Ezeket részben már említettem. Mintegy 840 ezer könyv katalóguscédulákon és más nyilvántartásokban lévő adatainak konverziójáról van tehát szó, ami legalább 200 ezer példány esetében pótlólagos adatbevitelt igényel. Számításaink szerint szükség van körülbelül 4 millió besorolási adat bevitelére, beszámítva itt valamennyi személy-, testületi és földrajzi nevet, az egységesített címeket, a szakjelzeteket és az összes utalótételt.

A tizenkettedik fejezet kizárólag költségszámításokkal foglalkozik a kiválasztott retrokonverziós módszerre vonatkozóan.

Az előzetes tanulmányok, a hazai és főként a nemzetközi szakirodalom, valamint a hazai, külső vállalkozóknál történt tudakozódás, ajánlatkérés alapján egyértelmű, hogy az OSZK-nak a könyvkatalógusok teljes retrospektív konverzióját a „**Közvetlen adatbevitel külső cég alkalmazásával speciális adatbázisba**” elnevezésű megoldásra és az OSZK-n belül időlegesen felállítandó önálló konverziós munkacsoportra kell alapoznia. Ezzel a módszerrel lehet a leggyorsabban használható, bizonyos kompromisszumokkal kiegyező, a jelenlegi integrált rendszerbe, az AMICUS-ba tölthető rekordállományt létrehozni. Az összes belső és külső költség ebben az esetben, 3 év alatti lebonyolítással számolva, körülbelül közel 532 millió forintot tenne ki, a 2002-ik év elején tett árajánlatokkal és az akkor érvényes közalkalmazotti bérekkel számolva.

A tanulmány tizenharmadik fejezete kitért még az elképzelt munkaszervezési megoldásokra, a szükséges tenderkiírásra és szerződéskötésre, az adatforrások átadásának módjára, a szükséges szabályzatok egyeztetésére, a besorolási adatfájlok építésének feltételeire, a próbarögzítések értékelésére és az OSZK-n belüli munkacsoport napi feladataira, a munkaszakaszokra évenkénti bontásban, valamint a házon belül szükséges létszámra.

Az utolsó, tizenegyedik fejezet mindössze hat sort tartalmaz, és röviden foglalja össze a retrospektív konverziós munkálatok várható eredményeit.

Röviden és tömören tehát:

Megvalósul a teljes magyarországi könyvtermés, illetve az OSZK törzsgyűjteményében elhelyezett könyvállomány adatainak hálózaton való nyilvános és ingyenes hozzáférése és kereshetősége bárki számára, valamint a rekordok letölthetősége bármely hazai vagy külföldi könyvtár számára, saját retrospektív konverziós programjaik támogatásához. Mindezzel hozzájárulunk az információs társadalom egyik alapkövetelményének, az írott, nyomtatásban megjelent könyvekre vonatkozó adatok egyéni és közösségi hozzáféréseinek megvalósításához.

Van még néhány hozzáfűzni valóm a feladat lényegének összefoglalását követően. Ha mindezt sikerül megvalósítanunk, nemzeti könyvtárként nem mentesülünk a korszakra vonatkozó retrospektív nemzeti bibliográfia elektronikus verziójának létrehozása, mint ránk váró feladat alól. Különbség van ugyanis a retrospektív katalóguskonverzió és a retrospektív elektronikus nemzeti bibliográfia között. Ezt hallgatóim nyilván jól tudják. A katalógus leírja azt, hogy mi van a nemzeti könyvtár tulajdonában. A bibliográfia megmutatja, hogy mi jelent meg nyomtatásban az el-

múlt évszázadok alatt. Korántsem biztos, hogy mindazon dokumentumok, amelyekről bibliográfiai feljegyzés készült, megvannak a nemzeti könyvtár állományában, és viszont: azaz számba vették-e a kereskedelmi bibliográfiák mindazon dokumentumokat, amelyek a nemzeti könyvtár állományában megvannak. Bibliográfia és katalógus azonban együttesen tükrözhetik, hogy mely dokumentumok vannak a nemzet birtokában, bármely könyvtár tulajdonában is vannak.

Jól emlékszem a napra, éppen egy évvel ezelőtt, amikor a nyaralást megszakítva, kínzó hőségben, kánikulában úgynevezett prezentációt kellett tartanom az Informatikai Kormánybiztosság képviselői előtt pályázatunk elbírálása okán. Ezen alkalommal, bár nem volt szükség magának a pályázatnak a részletes ismertetésére – hiszen az maga a benyújtott írásmű volt –, válaszolni kellett a feltett kérdésekre. Némi jóváhagyó derűtséget okozva és a feszültség oldására is alkalmat adva jelentettem ki: bármely kormány büszke lehet, lesz arra, ha nevéhez fűződik a nemzeti könyvtár retrospektív konverziós programjának finanszírozása. Kedves mosolygás és egyetértésre utaló bólogatás jelezte véleményüket. A pályázatot megnyertük, a megvalósíthatósági tanulmány – hála a munkában részt vevő munkatársaknak – elkészült. Hátra van azonban a nagyobb falat, az álmok valóra váltása.

Nem hagyhatom ki a mai – számunkra, az Egyesület és az OSZK számára is ünnepi – alkalmat annak felhasználására, hogy két új miniszterünkhöz is szóljak. Ritkán adódnak szakmánk szempontjából a jelenlegihez hasonló történelminek nevezhető helyzetek, szerencsésnek remélt egybeesések. Nevezetesen, hogy éppen ebben az esztendőben új miniszterek irányítanak tárgyunk szempontjából elsőrendű szakmai területeket. Meg vagyok győződve arról, hogy mindketten – Görgy Gábor miniszter úr, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának és Kovács Kálmán miniszter úr, az Informatikai és Hírközlési Minisztériumnak a vezetői egyformán jól ismerik Széchényi Ferenc gróf hajdani törekvését és tettét a nemzet könyvtárának megteremtése érdekében. Arról is meg vagyok győződve, hogy mindketten jól tudják, mit jelent e hajdani, sikerrel koronázott tett folytatása napjainkban. A tudásalapú, információs társadalom nem létezhet anélkül, hogy bárki számára, bárhol is éljen a világban, hozzáférhető, elérhető leltár jelenjék meg a hálón a magyar kulturális örökség egészéről. Hogy bárki, akit érdekel vagy tanulmányaihoz, kutatásaihoz szüksége van rá, azonnali és hiteles információt kaphasson arról, mely magyar szerző nyomtatásban megjelent műve – könyve, cikke, zeneműve, térképe – található meg az Országos Széchényi Könyvtárban, illetve az ország vagy a világ bármely más könyvtárában. Erre valók a retrospektív konverziós programok és megvalósításuk. Szeretnénk a könyvekkel kezdeni, és ahhoz hasonló módon folytatni valamennyi, páratlanul gazdag gyűjteményünk cédulakatalógusainak adatbázisba szervezésével. Ezeknek a céloknak a megvalósításához kérem a miniszter urak támogatását, ügyünknek a kormányhoz történő előterjesztését a kellő anyagi háttér megteremtéséhez.

Széchényi Ferenc gróf egész vagyont áldozott arra, hogy létrehozza a nemzeti könyvtár gyűjteményét és az azt leíró katalógusokat. Kívánjuk, hogy most a kormányzat áldozzon egy kisebb vagyont az élő, szolgálatot teljesítő nemzeti könyvtár gyűjteményeit leíró katalógusok adatbázisba szervezésére.

Színházban ülünk, s mint tudjuk, a színházi előadások ismétlődnek, ám minden nap más a közönség, más a szereplők hangulata. Úgy mondják, a színészek érzékelik a közönség befogadókészségét.

Én úgy tekintek a mai lehetőségekre, mint amely nem ismétlődik ugyan, de amely – remélem – nem múlik el nyomtalanul. Azt is remélem, hogy beszámolóim meggyőzte a hallgatóságot, s meggyőzi mindazokat, akik nincsenek ugyan jelen, de eljut fülükhöz a mondanivalóm arról, hogy ezt a programot végig kell vinni. Szerényebben szólva: el kell kezdeni, s folytatni kell, mint egy többfelvonásos darabot, amely sok-sok előadást megér, s amelyet siker koronáz.

Berke Barnabásné

Múlt és jövő határán

Az ötvenéves megyei könyvtárak a magyar könyvtári rendszerben

A könyvtárügy legnagyobb ünnepe, a nemzeti könyvtár alapításának 200. évfordulója alkalmából az ötvenesztendő megyei könyvtárak nevében nagy tisztelettel köszöntöm mindnyájukat, különösen pedig a bicentenáriumát ülő Országos Széchényi Könyvtár vezetőit és munkatársait. Köszöntésem természetesen nemcsak az ilyenkor szokásos udvariassági formáság, hanem a közös történelmünkre való emlékezés is: hiszen a nemzeti könyvtár újkori feladatai közül éppen a megyei könyvtárak létrehozásakor kapott egy olyan kötelezettséget, amely az elmúlt ötven esztendőben összekötötte sorsunkat. Történetünk szálai az 1952. évi május 24-ei minisztertanácsi határozattal fonódtak egybe: mint ismeretes, ez a határozat mondta ki, hogy meg kell teremteni az állami könyvtárak egységes rendszerét, s létre kell hozni minden megyében egy központi könyvtárat, amely egyszerre közművelődési könyvtár és hálózati központ is – az egész könyvtári rendszer módszertani feladataival pedig az Országos Széchényi Könyvtárat bízta meg, ahol először egy osztály szerveződött erre a feladatra, 1959-ben pedig létrejött a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, amely már a következő esztendőben, 1960-ban országos ankét keretében próbálta meg tudományos formában is felvetni szakmánk kérdéseit. Amikor tehát ma a nemzeti könyvtárunkról megemlékezünk, úgy érzem, hogy arra a hatalmas teljesítményre is emlékeznünk kell, amellyel elődeink szinte néhány év leforgása alatt létrehoztak egy olyan lakossági szolgáltató rendszert, amely azelőtt sohasem volt országunkban, és sikerrel találták meg hozzá azt a könyvtártípust, az angolszász eredetű public libraryt, amely a leginkább alkalmasnak bizonyult a magyar olvasóközönség kiszolgálására. S ez különösen nagyszerű teljesítmény, ha figyelembe vesszük azt, hogy ez a könyvtári rendszer milyen körülmények között született. Papp István találó szavai szerint „bűnben fogantunk”: a körzeti, majd a megyei könyvtárak a legkeményebb diktatúra éveiben jöttek létre, állományukban az elkobzott egyházi, egyesületi, iskolai gyűjtemények könyveivel, pártos és népszerű irodalommal. A minta eredetileg szovjet volt – a termék azonban rövid időn belül egészen más fazont vett: a mi elődeink ugyanis nem bolsevik agitátorok, ha-